

Girant a 78 rpm

Butlletí gratuït de l'Associació per a la Salvaguarda
del Patrimoni Enregistrat

Any 2 * Núm. 6 * desembre 2004

ASSOCIACIÓ PER A LA SALVAGUARDA DEL PATRIMONI ENREGISTRAT

Inscrita en el "Registre d'Associacions de la Generalitat de Catalunya" amb el n° 25439, de la secció 1ª del Registre de Barcelona, el 14 de novembre de 2001

Junta directiva:

President: Josep Perramón i Baqué

Vicepresident: Enric Nart i Torres

Secretària: Mercè Rubió i Boada

Tresorer: Josep Pons i Vinyals

Vocal: Jaume Figueres i Garcia

Secretaria Tècnica:

Rodamons, serveis a organitzacions, scp

Passatge Viladrau, 13 - 17401 ARBÚCIES - Barcelona

Telèf.: 670 91 00 86 i 639 42 03 47

Telèf / Fax: 972 86 13 38

E-mail: aspe-associacio@wanadoo.es

Lloc de reunió:

CASA DEL MAR

C/ Albareda, 1 - 13, 1er. pis, aula 2 * BARCELONA

Segon dimecres de mes a les 19 hores.

(Metro: Línia 2 i 3 Paral·lel - Bus: 20-24-57-157-64-39-36)

Objectiu principal: Promoure i participar en qualsevol activitat
relacionada amb la conservació i difusió
del patrimoni enregistrarat.

Activitats més destacables

Actes públics per difondre el nostre objectiu

Edició del butlletí "GIRANT A 78 rpm"

Quota d'adhesió: 30 euros a l'any

VISITA A L'EXPOSICIÓ "RETROSPECTIVA DEL SONIDO". COL·LECCIÓ PRIVADA F.B.

El propassat dissabte 22 de Maig, la nostra Associació va organitzar una visita a l'esmentada exposició de l'Alcora (Castelló) que ensenya l'evolució del so enregistrat al llarg de la història.

Després de ser rebuts molt cordialment pels amfitrions, passarem a conèixer les instal·lacions, que comprenen un taller ben espaiós i la sala d'exposició.

El taller disposa de tota mena d'eines, estris i peces de recanvi que fan possible restaurar, reparar i mantenir en perfecte estat de funcionament, tots els aparells adquirits ja be a particulars, fires, comerços especialitzats o a subhastes d'arreu del món.

La sala d'exposició convenientment condicionada, tant per que fa a temperatura com a humitat, es el fruit de uns quants anys de recerca, afany i, evidentment, paciència. Es un espai d'uns 250 m2. molt ben endreçat i aprofitat.

La primera sensació es que el tems a retrocedit prop d'un segle. De ben antuvi hi trobem les beceroles dels aparells reproductors sonors, començant per curioses Caixes de Música de funcionament del tot mecànic, de diverses marques tals com Polyphon, Ariston o Herophon. Tan mateix hi localitzem els primers Fonògrafs de Edison, així com molts altres models que il·lustren la seva evolució. Dins d'aquest context veiem una peça ben curiosa, és el Violí Stroh, consistent en un diafragma subjecte a una botzina i acoblat a un violí, amplificant d'aquesta manera el seu so que per lo vist era bastant dificultós de enregistrar.

És també notable, la quantitat de gramòfons de tota mena y de diferents èpoques. N'hi ha des dels primers que va dissenyar el seu inventor Berliner, fins els darrers poc abans de deixar-se de fabricar aquest tipus de reproductors. Tot un ventall de models i marques, com "La Voz de su Amo", "Pathe" "Edison" "Columbia" o "Bettini" per esmentar les mes conegudes.

Un altre aspecte molt interessant de l'exposició es el que gira entorn de la ràdio, que recull des de aquell primer sistema de transmissió de les ones mitjançant el rodets de Ruhmkorff i el ressonador de Hertz, continuant amb la Galena, les làmpades i els aparells de reacció, fins arribar a models ja molt més sofisticats.

Parodiant al nostre bon amic Toni Torrent, no hi podien faltar els "efectes secundaris" en forma de variades caixes d'agulles reproductores, diafragmes, cilindres, discos de pedra, així com material gràfic de l'època.

Tot plegat, una visita que mes que per explicar es per contemplar i que recomanem de manera molt especial. Per mes informació, podeu consultar la pàgina [web http://www.coleccionfb.com](http://www.coleccionfb.com) o bé adreçant-vos a la Biblioteca de Catalunya per visualitzar el DVD "RETROSPECTIVA DEL SONIDO : colección privada F.B." Per finalitzar, en nom de l'Associació ASPE i en especial de tots els assistents, volem manifestar públicament el nostre agraïment pel conjunt d'atencions rebudes..

© Josep Perramón i Baqué

Visita a l'exposició "Retrospectiva del sonido"

ACTE DE PRESENTACIÓ DE L'ASPE A L'AMETLLA DEL VALLÈS (DIVENDRES 22 D'OCTUBRE DE 2004)

El proper divendres 22 d'octubre va tenir lloc a l'Ametlla del Vallès l'acte de presentació de l'Associació per a la Salvaguarda del Patrimoni Enregistrat (ASPE), segons programa adjunt.

L'acte va ser organitzat per l'Ajuntament de l'Ametlla, i hi varen assistir una cinquantena de persones, entre les quals hi havia l'alcalde, senyor Jordi Pousa, Joaquim Raga, Regidor de Cultura de l'Ajuntament i la locutora i presentadora de programes radiofònics Mercè Gornés. Ricardo Ardèvol, destacat membre de l'Associació, es va responsabilitzar de conduir l'acte i presentar els qui hi intervenien.

El president de l'ASPE, Josep Perramon, va presentar l'Associació, completant el seu discurs amb una exposició sobre la història de l'enregistrament sonor. El seu parlament va tractar aspectes històrics, però també tecnològics i de continguts dels

anomenats discos de 78 rpm, discos de pedra o discos de pissarra. La directora de la Fonoteca de la Biblioteca de Catalunya, Margarida Estanyol, hi va participar amb una breu intervenció per il·lustrar la tasca que duen a terme els arxius sonors patrimonials. Va exposar la importància de preservar no només els documents pròpiament, sinó també tota aquella documentació relacionada amb la seva fabricació i, molt especialment, els aparells que els reproduïen.

A continuació, es varen anar succeint les intervencions artístiques: Enric Nart i la seva harmònica, acompanyat al piano, varen posar una nota emotiva interpretant vells estàndards. Josep Pons va fer una rèplica del contingut humorístic dels discos catalans antics, que alguns dels presents ben segur que recordaven, com també varen recordar diverses de les cançons antigues que, amb un gramòfon cedit per l'antiquari VICTOR, varen anar introduint Josep Perramon i Josep Pons. El públic va aplaudir amb entusiasme les recitacions del presentador i rapsoda Ricardo Ardèvol i del pianista Jesús Moreno, que varen fer una demostració d'extraordinària professionalitat.

Els assistents varen expressar la seva voluntat de repetir l'experiència en el futur. Ens consta que tant el president de l'ASPE com el regidor de Cultura de l'Ametlla estan treballant perquè pugui ser així.

© Margarida Estanyol

ACCEPTAR LA REALITAT O EXIGIR QUALITAT ALS ENREGISTRAMENTS A 78 rpm

Pitàgores, figura eminent de la gènesi del pensament occidental, descobridor del famós teorema de geometria, matemàtic, físic, pensador monoteista i fundador de la seva pròpia escola filosòfica, 450 a.C. deia:

"Hi ha tantes veritats com opinions i tantes opinions com a homes. L'únic criteri per distingir la veritat és la utilitat i l'opinió de la majoria".

En contrapartida, uns quants anys més tard, Plató donava peu al naixement del totalitarisme afirmant:

"El ser humà ha de ser governat pels filòsofs, defensat pels guerrers i mantingut pels obrers."

Heus ací dos pensaments filosòfics, dues tendències que, després de 2.500 anys, encara són vigents: la democràcia o la tecnocràcia, l'opinió de la majoria o la veu, sovint minoritària, dels tecnòcrates.

Segurament que esteu pensant que he perdut el nord i també el senderí, o bé que he

agafat una insolació pròpia del temps d'estiu. No, no... en absolut! aquest plantejament filosòfic serà present en el tema d'avui i desitjaria que fos el detonant de la polèmica. On hi ha respecte, discrepància i discussió sol haver-hi llum, sense oblidar, però, que la veritat és subjectiva i molt respectable, com ja defensava enèrgicament Pitàgores.

Ja des d'un bon començament, els enregistraments sonors crearen opinions, no diria contradictòries però si contraries. Uns deien que, amb aquest invent, les persones passarien a la posteritat, a la immortalitat, mentre que d'altres creien que l'invent seria un *trasto* inútil: poca qualitat de so i minso contingut musical. Fins a l'extrem que va fer dubtar al propi pare de la criatura: T.A. Edison.

No siguem tan severs i deixem créixer la "criatura" fins a estrenar l'any 1.900. El revolucionari invent ha de fer el propi desenvolupament. Seria d'ús fonogràfic, com una eina imprescindible en les tasques de secretariat o la gran revolució en el món musical? Com sempre, el temps serà el jutge que posarà inexorablement cada cosa al seu lloc.

Estrenat ja el nou segle, m'imagino que amb tots els honors, pocs són els artistes consagrats que confien en la gravació musical. Una excepció fou el gran Caruso que va enregistrar molts cilindres de cera i discs. A la resta els envaïa el pànic en pensar que farien un "striptease" sonor que quedaria gravat "*in saecula seculorum*". Era com compartir i quasi donar al públic alguna cosa molt personal, molt íntima: la veu. Tot a canvi de poca cosa. Per aquesta raó les "màquines parlantes" no gaudien de bona reputació.

Curiosament, però, una cançonetista de la segona dècada del segle XX, va fer un enregistrament musical on deia que ella mai no enregistraria la seva veu en aquests artefactes i criticava amb gràcia a les que ho feien. Naturalment es tractava d'un esquetx musical.

Els problemes no afectaven sols als cantants sinó també als músics. Alguns pianistes, per exemple, en escoltar els seus enregistraments, quedaven avergonyits de l'enregistrament i prometien solemnement que, si allò ho hagués gravat un alumne, seria mereixedor d'una monumental carbassa. Fins i tot s'havia arribat a l'extrem de modificar l'afinació del piano llimant els feltres dels martells, fet que succeïa encara al voltants de 1.921. Això demostra que la dificultat per enregistrar les notes d'un piano encara no s'havia resolt.

Els que hem escoltat el so dels pianos d'aquell temps coneixem perfectament el so estrany que ens mostren els enregistraments. Sembla ser que el sistema de gravació no reproduïa algunes freqüències.

Un problema semblant presentava el so dels violins, que era tota una aventura. Per a resoldre'l, varen anar modificant l'estructura de l'instrument per poder enregistrar el seu so: reduïren el número de cordes i introduïren una botzina connectada a l'arc.

No va donar els resultats satisfactoris esperats.

Durant els enregistraments, ni els cantants ni els solistes musicals restaven estàtics en un lloc determinat. S'havien d'apropar o allunyar de l'embut segons instruccions del tècnic de so, com si fossin un trombó de vares, o un titella a les mans del seu creador. "Apropa't.. allunya't.. posa el cap dins l'embut, deixa el lloc al violinista... tornem-hi..." Aquestes ordres sortien del tècnic de so amb una cadència imposada pel ritme musical. La gravació era, realment, un martiri tant per als cantants com per als solistes.

L'excés d'informació que entrava per l'embut i la presència d'ones no captades per l'enregistrament ocasionava les clàssiques distorsions. Eren efectes naturals del propi sistema.

Un altre factor important era la capacitat de gravació musical: uns 3 minuts els de 10" i 5 minuts el de 12". Això alterava, i molt, el contingut de la gravació. Sovint calia rectificar la partícel·la o accelerar el compàs. Aquest problema encara era present a les gravacions elèctriques, l'any 1.928, i fins i tot en alguna feta sobre vinil i a 45 rpm.

Timothy Day, en el llibre "Un siglo de música grabada" referint-se a la gravació acústica afirma:

"Así pues, el proceso acústico de grabación limitava lo que se podía hacer con la música, afectaba de diferentes maneras al modo en que los músicos interpretaban y distorsionaba seriamente los sonidos que en realidad producían. Un gran número de intérpretes no podía ni ser grabado."

No vull estendre'm més en les dificultats tècniques dels enregistraments durant l'època de la gravació acústica. Representa l'edat de pedra dels discs enregistrats a 78 rpm. No faig cap descobriment si afirmo que és un tema conegut per qualsevol afeccionat a aquesta matèria.

De tot allò exposat, es dedueix clarament que aplicar el concepte actual de "qualitat sonora" a aquells enregistrament és desconèixer i alterar la història. Menystenir una gravació per considerar-la fora de "tempo" o lleugerament canviada de to és desconèixer per complet la realitat, especialment en els enregistraments populars. La música clàssica i l'òpera es gravava amb molt més rigor i, per aquest motiu, el preu de venda dels discs era un 50% més car.

Davant aquestes gravacions, sols podem admirar-les com una etapa altament interessant del desenvolupament musical. Els primers cotxes, avions o trens, etc. res no tenien a veure amb els actuals. Agradí o no agradí, això ja són figues d'un altre paner; però els fets són com són.

Jo crec que tant distorsionant i xocant és la música de les gravacions antigues com la perfecció que pretenem donar-li en les nostres restauracions. Alerta, que fàcilment podríem falsejar la realitat!!

Era l'època d'un tipus de música popular i molt determinada. Era l'època daurada de les bandes militars i municipals. Les primeres foren les hereves, les portadores de la

música primer militar i més tard inclouran en el seu repertori la música popular de bandes. La música primer fou propietat de l'església, dels trobadors, de l'exèrcit i, finalment, del poble.

Si bé la gravació elèctrica s'implanta a Amèrica els anys 1.925, les marques discogràfiques més comuns a casa nostra, pel que fa a la música popular, la comencen a finals de 1.927 i inicis de 1.928. Aquesta és una data fiable i basada en l'estudi de les etiquetes de bastants discs. Sembla que la primera discogràfica en aplicar aquest sistema de gravació fou "Regal", una filial de la totpoderosa Colúmbia anglesa afincada a Pasajes.

La gravació elèctrica, i sobretot els complements desenvolupats al seu entorn (altaveus, potenciòmetres i demés aparells) representaran una fita molt important en el desenvolupament musical. Tot i comportar un gran avenç, res no és comparable a l'actualitat. Continuen alguns problemes anteriors, i algun d'ells encara persisteixen durant l'era del vinil i els enregistraments "mono". La perfecció no s'assolirà fins ben entrada la gravació estèreo, quadrafònica i /o Dolby. Parlem de la dècada dels anys 70.

El progrés de l'enregistrament elèctric a casa nostra va durar menys d'una dècada. Com si fos el joc de "l'Oca", el nostre país va caure al pou negre, la guerra civil de 1.936, fet que hi va influir molt negativament. D'aquest pou no se'n sortirà fins al voltant de 1.944 i obliga, pràcticament, a fer foc nou. Per tant, la bona qualitat de gravació a 78 rpm no s'assolirà fins a finals de la dècada dels 40, just quan, pocs anys després, començarà l'era del vinil a 45 rpm.

A la resta d'Europa, sobretot Alemanya (música clàssica), Itàlia (operística) i Anglaterra (ambdues) sí que assoliran un notable nivell de qualitat sonora abans de la segona guerra mundial.

He escoltat alguns discs digitalitzats que falsegen per complet la música original. Que aquest podria ser el so d'aquells enregistraments i que avui dia encara sonen força bé? Podria ser; però que quedi clar que aquesta no era aquella música gravada que escoltaven els nostres avantpassats i, al meu entendre, això es alterar la història. Aquella música és el resultat de l'esforç dur i continuat dels investigadors, dels artistes en general i del públic en particular, que es rascava la butxaca comprant aparells i discs.

Per tant, una vegada més, sóc de l'opinió que, amb els discs d'aquesta època, s'ha de ser benèvol i molt curós al moment de la seva restauració o digitalització, ja que, inconscientment, podem convertir-nos en un Dr. Victor Frankenstein creant monstres musicals, una barreja de l'època i l'actualitat que seria "infumable" fins i tot pel propi "Toro Sentado".

© Antoni Torrent.

(Web. fonovilassar.tk) e-Mail: fonovilassar78@wanadoo.es

EL FONÓGRAFO EN ESPAÑA (2ª parte)

Después de las demostraciones del Fonógrafo en España en plan popular, ya se empieza a considerar que el Fonógrafo es realmente un instrumento científico digno de tenerle en cuenta y así en España se publica en 1880 el libro "Los Grandes Inventos Antiguos y Modernos en las Ciencias en la Industria y en las Artes". Obra escrita en francés por Luis Figuiet, traducción de D. Eduardo Sánchez Pardo. Madrid. Gaspar Editores. Imprenta y administración, Tutor 13.

Esta vez se utilizan tres grabados para la ayuda de la comprensión del Fonógrafo y esta vez si son exactamente los del "Le Comte Th du Moncel" en su libro ya mencionado; Le Telephone, le Microphone et le Phonographe.

El éxito del Fonógrafo fue tan grande como instrumento científico en toda Europa que en el libro italiano "Piccolo Trattato di Fisica" tiene el honor de aparecer en la portada siendo un libro de Física General.

Lo que es evidente es que el Fonógrafo desde su invención hasta 1880 tuvo una gran aceptación en España, ya fuera como instrumento popular o como instrumento científico de tal forma que la revista de gran divulgación del siglo XIX "La Ilustración Española y Americana" de publicación periódica en el tomo XL de 22 de Marzo de 1878 informa sobre "Experimentos realizados con el Fonógrafo de Mr. Edison en la "Royal Institution" con un grabado, llegando a ocupar la primera página en el tomo XVIII de 15 de Mayo de 1878 y en el tomo XLVI de 15 de Diciembre del mismo año.

El fin de nuestra Asociación es "La Salvaguarda del Patrimoni Enregistrat" entonces lo primero que nos debemos preguntar ¿qué ocurrió con las primeras grabaciones que se hicieron en España sobre hoja de estaño?. Es lógico pensar que se debieran hacer multitud de ellas teniendo en cuenta la gran cantidad de demostraciones efectuadas, sin embargo en el mencionado libro de José Casas y Barbosa se dice textualmente: "En primer lugar todas las hojas no son idóneas para una buena fonogración, no habiéndose aun averiguado las proporciones en que el plomo y el estaño han de guardar en ellas para adquirir el máximo de propiedades fonográficas. Ciertamente es que después de grabada una hoja es posible obtener tres y cuatro veces de ella la reproducción de la frase inscrita, pero no lo es menos que los sonidos se debilitan a cada una hasta extinguirse por completo, lo cual ha hecho pensar en la necesidad de sustituirlas por otras que permitan una reproducción indefinida".

Teniendo en cuenta estos antecedentes parece ser que es difícil encontrar una hoja de estaño grabada. En mis más de cuarenta años de coleccionista y visitas de rastros, almonedas, anticuarios, ferias, etc. Nunca he visto una hoja de estaño grabada en España, es más, no conozco ningún organismo oficial, Biblioteca, Fonoteca, etc. que posea alguna. Tampoco conozco a nadie a nivel particular que tenga una hoja de estaño grabada en España.

Sin embargo no quiero desanimar a los lectores pues según el "Diccionario de Cantantes Líricos Españoles" de Joaquín Martín de Sagarminaga publicado por Acento Editorial en 1997 cuando habla del gran tenor navarro Gayarre dice textualmente "A

finales de los años ochenta del pasado siglo, una revista publicó la extraordinaria noticia de que la voz de Gayarre había sido captada en una lámina de plata de la que se regalarían copias a los espectadores que acudieran al Teatro Real de Madrid a escuchar la obra de Meyerbeer que cantaría en breve el tenor roncales”.

Según el libro “Memoria Histórica Artística del Teatro Real de Madrid” por D. Juan Manuel Diana de 1850, la distribución de las localidades en el Teatro Real era:

Butacas o lunetas	468
Palcos	96
Paraíso	788

La suma total es de 1352 localidades pero este libro indica que en los palcos se podía acomodar más público con lo cual el aforo total era de 1948 localidades. Es evidente que Gayarre nunca podría haber grabado para el total de los espectadores, pero cabría la posibilidad que se tuviera la idea de dar solo la lámina a los asistentes de los palcos de proscenio, platea, bajos o principales que eran las localidades más caras, pero para ello Gayarre habría tenido que hacer alrededor de 100 grabaciones ya que las grabaciones en hoja de estaño se hacían una por una y es difícil imaginar a Gayarre cantando tantas veces el mismo aria o fragmento.

Por otra parte técnicamente parece poco viable ya que la dureza de la plata es de 2,5-3 en la escala Mohs y la del estaño y plomo de 1,5-1,8 en la misma escala con lo cual la grabación, al ser la hoja más dura, sería más débil o prácticamente inaudible.

Ahí está la anterior noticia por si algún afortunado lector tiene la suerte de encontrar alguna grabación de Gayarre y es la pieza soñada de su colección, pero si algún comerciante le dice que tiene una grabación de Gayarre, más vale que no se ponga nervioso y le tiemblen las piernas porque un cantante llamado “Gayarre chico” grabó discos Berliner, con lo cual se presta a confusión, aunque tener un disco Berliner de este cantante nunca viene mal.

Además del inconveniente de las pocas veces que se podían reproducir las hojas de estaño el Fonógrafo era manual con la dificultad de que la velocidad al grabar fuera diferente a la de reproducción, produciendo la correspondiente distorsión del sonido. Para paliar este problema se inventaron diferentes mecanismos o sistemas de relojería y parece ser que según José Casas y Barbosa en su ya mencionado libro, el físico barcelonés Sr. Dalmau utilizaba un motor denominado Gramme con el cual el Fonógrafo tenía una regularidad casi perfecta aunque al mismo tiempo añade “Tal mecanismo es aplicable en gabinetes tan completos como el suyo”.

Por último he de decir que hojas de estaño grabadas existen. De hecho en mi última visita que efectué al paraíso de los coleccionistas que es Londres en el año 1999, tuve la oportunidad de ver hojas de estaño en Christie's South Kensington. El lote nº 80 de la subasta celebrada el día 16 de Diciembre de 1999 consistía en un raro “Edison Parlor

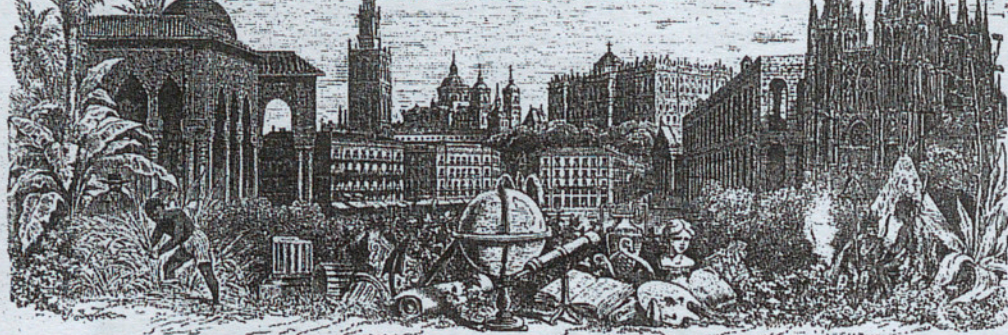
Fernando Debes

Hay Ascensor.

ALCALA 31
MADRID.

Julián GAYARRE
en
"La favorita"

LA ILUSTRACION ESPAÑOLA Y AMERICANA

PRECIOS DE SUSCRICION.

	AÑO.	SEMANTE.	TRIMESTRE.
Madrid	33 pesetas.	12 pesetas.	12 pesetas.
Provincia	42 id.	21 id.	11 id.
Extranjero	50 id.	25 id.	9

AÑO XXII.—NÚM. XLVI

DIRECTOR-PROPIETARIO.
D. ABELARDO DE CÁRLOS.

ADMINISTRADOR: D. CARLOS DE CÁRLOS.

Madrid, 15 de Diciembre de 1878.

PRECIOS DE SUSCRICION A PAGAR EN ORO.

	AÑO.	SEMANTE.
Cuba y Puerto Rico	12 pesetas fuertes.	7 pesetas fuertes.
Filipinas	15 id.	8 id.
México y Rio de la Plata	18 id.	9 id.

En las demas Estadas de America fijan el precio los Dns. Agentes.

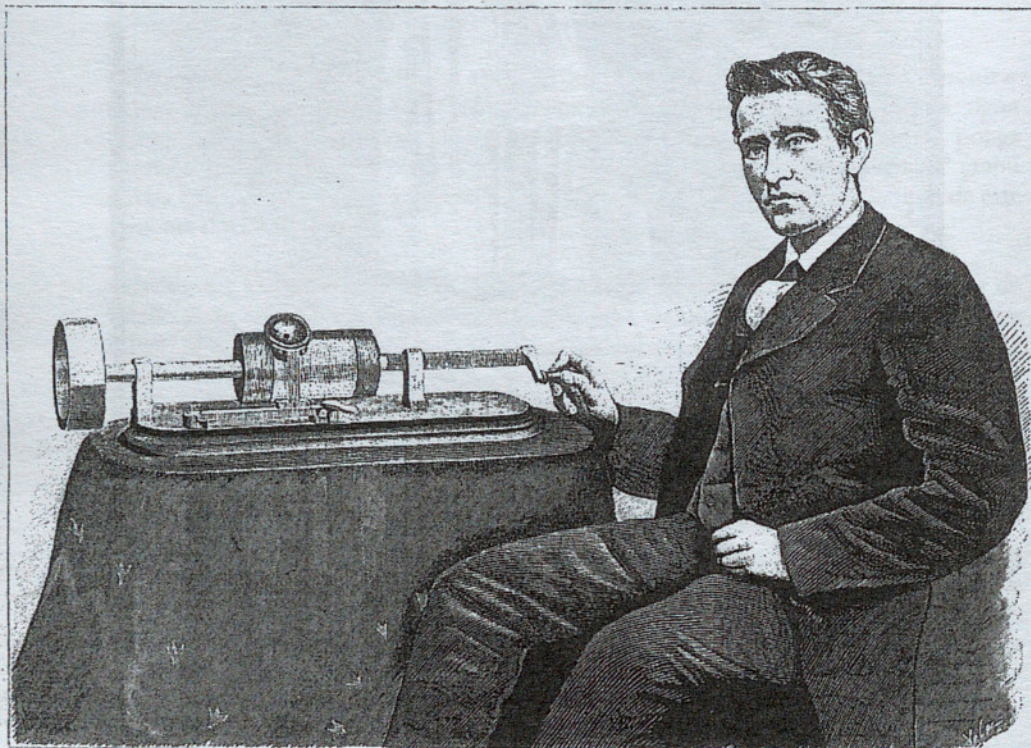
SUMARIO.

TACCO.—Crónica general, por D. José Fernando Esmon.—Nuestros grabados, por D. Emilio Barrios de Velasco.—La colcheta perdurante, por D. A. Francisco de los Rios.—Vallada, pocho conchosa del siglo XI, por D. F. J. Simoes, individuo correspondiente de la Academia de la Historia.—Un libro de poemas americanos, por D. Manuel Alonso Otero.—Fuentes de la Yagula citada, por D. Manuel del Pabero.—El cuento, por D. Antonio F. Górriz, A España lejana, por D. Leopoldo Lucas.

—Desembarco en el artículo titulado el centenario de la casa de Hércules, por los Dns. D. Pedro de Gual y D. Claudio Arce.—Libros presentados a esta ilustración, por autores a quienes, por V.—Artículos de esta ilustración.—Cuento.—Advertencia.—Problema de adivinar y solución del anterior.—Anuncios.

Quarante.—Extracto de Mr. Thomas Alva Edison, inventor del fonógrafo.—General del ejército anglo-indio en el Afganistán: Major general R. Roberts, jefe de la división del valle de Kuno, Teniente general Sir Samuel Dwyer, comandante de Pakistán y jefe de la división del paso

de Khyber.—El título de instrucción y mano para niños y niñas, en Fomento.—El título de instrucción.—La guerra en el Afganistán.—Compendio del sermón pronunciado por el Sr. D. Juan de los Rios.—Tipos de afganos: Truculentos de un regimiento de caballería de Dargah desde India a Bombay a bordo del Yillah; Viaje de tropas guerras desde Almirante a Lahore.—Llamas Arce: Una alameda en la casa de Campo.—Composiciones y dibujo de D. Ricardo Robles.—Un poema escrito por un soldado de las algaras en el Principado de Asturias en el campamento de Wierburg, cuando del artista alcaza el D. Górriz, de la ilustración.—Las estaciones del invierno y el verano, un poema en el campamento de Wierburg.—Apéndice.

MR. THOMAS ALVA EDISON, INVENTOR DEL «FONÓGRAFO».

EL TEATRE CATALA

ANY II

BARCELONA : 1 D'OCTUBRE 1911

N.º 1

ESTUDIS FISONÓMICS DEN JOAQUIM MONTERO

Foto: Vardier

JOAQUÍN MONTERO

MTRO. JOSÉ PARERA

¡ARRIBA EL TELÓN!

YA ESTÁ ARRIBA EL TELÓN

APROPÓSITOS EN UN ACTO

Tinfoil Phonograph” fabricado por “The Edison Speaking Phonograph Company, New York”. Tenia la patente nº 1731 de 19 de Febrero de 1878 concedida a “Edison Speaking Phonograph” y estaba fabricado por Brehmer Bros de Filadelfia. El aparato estaba en su caja original, con un libro de instrucciones y lo más importante, el lote incluía dos hojas de estaño, una de ellas grabada y la otra virgen. El lote se vendió en 32.200 Libras esterlinas equivalente en Julio de 2004 a aproximadamente 48.300€ u ocho millones trescientas mil de las antiguas pesetas.

Como en las novelas por entregas, continuará.

© Mariano Gómez Montejano.

carlosmb
78 rpm Records & Cylinders

Nuestra actividad está centrada en la venta de discos de 78 rpm y cilindros de fonógrafo por catálogo. Organizamos cuatro subastas cada año:

Marzo (del 1 de marzo al 15 de abril) - **Junio** (de 1 de junio al 15 de julio)

Septiembre (del 1 de septiembre al 15 de octubre) - **Diciembre** (del 1 de diciembre al 15 de enero)

En cada subasta podrá encontrar unos 1.000 discos de 78 rpm de todos los géneros musicales.

Si desea consultar nuestro catálogo, visite la sección Subasta de nuestra página web.

Si prefiere recibir un catálogo impreso en su domicilio, háganoslo saber y se lo remitiremos sin gasto alguno.

carlosmb

78 rpm Records & Cylinders

San Luciano 3 - sot 1 - Madrid 28041, España

Tel. 91 317 83 63 Fax. 91 317 47 19

www.carlosmb.com - info@carlosmb.com

JOAQUIM MONTERO : EL SACHA GUITRY DEL PARAL·LEL

"Montero és potser la figura d'home de teatre més popular, més complexa, més viva que tenim a Barcelona. Ha seguit la Península i les Amèriques ballant, cantant couplets, representant farses, melodrames i teatre selecte. Ha fet tot el que es pot fer en un escenari, ha tingut diners, fama, alegries i tristeses. Aquest comediant, fantàsticament treballador, al mateix temps autor i director; com en les èpoques de la Comedia dell'Arte, com en els temps de Molière, ell escriu, dirigeix i representa les seves obres. Aquest home excepcional llegeix sense parar llibres i comèdies, procura estar al corrent de tot i de les coses de l'escena. Autor i actor, xerraire i enginyós, ple de bon humor i de bona voluntat."

Josep M. De Sagarra
La Publicitat, 7-I-1927

Joaquim Montero va néixer a València el 1869, però de petit els seus pares el varen dur a Barcelona, ciutat de la qual sempre va estar orgullós com a seva i de ser la seva principal devoció com a escriptor. Va ser un *uitcentista*. Va estudiar a l'Escola Conservatori de Declamació i va debutar a "La Gracience" i l'Ateneu Republicà Federal, com actor professional a la companyia de Conrad Colomer, de la qual en fou primer actor... La seva carrera fou meteòrica, havent estrenat *Terra Baixa* el 1897 i altres obres de Guimerà. Tenia vocació d'autor teatral i va arribar a estrenar algunes de les seves primeres obres, com *Del cafè a la vicaria* (1889), *Xerraire!* (1893), la sarsuela *Lo senyor Palaudàries* (1896) o *L'oncle Benet* (1897). Al teatre "Eldorado" va estrenar les revistes *Portafolios de Eldorado* amb gran èxit. Però Barcelona li quedava petita i se'n va anar a Amèrica a fer sarsuela espanyola amb companyia pròpia (Cuba, els Estats Units d'Amèrica, Mèxic, Veneçuela, Bolívia, Bolívia...) A Xile obté un èxit enorme, i serà allà on li oferiran la direcció del "Teatro Nacional", però decideix tornar a Barcelona amb la seva dona.

El 1913 lloga el Teatre Nou del Paral·lel i es proposa, juntament amb la seva dona, la primera actriu Matilde Xatart, estrenar les primeres revistes de ritme cinematogràfic que recullin la tradició escènica catalana, que en aquells moments viu moments difícils. Director d'escena, empresari, traductor d'obres estrangeres, director i productor cinematogràfic, la carrera de Joaquim Montero no té parell en la història del teatre català. Per tal d'atraure tota mena de públic, fa espectacles musicals parlats en castellà i en català. *¡Arriba*

el telón!, *Ya está arriba el telón* (1913), *Almanaque del Nuevo* (1914), etc., escrits amb continguts de gran actualitat amb números musicals i coreogràfics, monòlegs... algun dels quals va enregistrar en disc fent paròdia els autors catalans i denunciant l'estat del teatre català, del qual ell es mostra com a salvador. Escriu escenes en les quals Matilde Xatart interpreta el paper de la cupletista "La Paralela" amb un guàrdia municipal xarnego que es diu Sánchez. Diàlegs còmics on es barrejava el castellà i el català i feien riure tot Barcelona. Al "Pabellón Soriano" (Teatre Victòria) estrena *Cuando el amor muere* (1914), *Monterograff I*, *Monterograff II*, *Monterograffito*, espectacles musicals amb Miquel Pedrola i la tiple Purita Montero, actriu valenciana per la qual Barcelona sentia una estima extraordinària i que va morir el 1915 a causa de l'epidèmia de tifus; la seva mort va ser una manifestació de dol impressionant a la Ciutat Comtal. Als seus espectacles, Montero retrà homenatge públic a Rius i Taulet, Pitarra, Rafael de Casanova, Anselm Clavé i el General Prim. Políticament, simpatitza amb Lerroux i la causa aliada francobritànica. En els seus diàlegs amb les estàtues hi són representats Pi i Margall, Jacint Verdaguer, Pau Claris i el "Manelic" que ell va representar a escena, rivalitzant amb Enric Borràs. Es publiquen les seves obres i la publicació "Teatre Català" li dedica un número extraordinari.

Montero escriurà a "La Piula" (1916), "La Tuies" (1925), "L'Esquella de la Torratxa", "El Papitu", entre d'altres. Crearà l'Associació Montero, al carrer d'Aribau número 21, per a treballar a favor de l'art escènic. El 1917 és director del Teatre Còmic, fa temporades de teatre català al Romea i en el Nou, i alhora produeix i actua uns films que es distribueixen a Itàlia i Anglaterra.

El 1920 col·labora amb Fernando Bayés en les revistes internacionals del Teatre Principal. Josep Santpere li proposa que escrigui vodevils musicals per a ell. El 1920 obté un èxit clamorós amb *Les temptacions de Santpere...* coneix Josep Amich Bert, "Amichatis", escriptor amb qui col·laborarà i amb el qual es casarà la seva filla Matilde. La relació professional entre sogre i gendre serà molt estreta. Junts estrenaran moltes obres de teatre.

Montero és primer actor de la companyia catalana del Teatre Romea i serà l'autor més representat a Barcelona juntament amb Sagarra, Ignasi Iglesias i Folch i Torres, i tradueix Dickens. El 1923 estrena *Clavé*, una dramatització de la vida del músic i polític català. Montero ressalta la lluita del poble de Barcelona, liberal i republicà, per aconseguir la seva llibertat i la proclamació de la República Espanyola. A l'obra hi surten Albert Llanas, el Doctor Robert, Conrad Roure, Serafi Pitarra, Monturiol... A Madrid, anomenen Montero "el Sacha Guitry del Paralelo". Tradueix Ibsen i Luigi Pirandello i els dona a conèixer a l'Ateneu i a la premsa. També col·labora amb escriptors joves com Sagarra, Paco Madrid, Braulio Solsona... Màrius Aguilar, director de "El Día Gráfico", li ofereix les columnes de crítica teatral, i el 1924 participa en les primeres emissions de Ràdio Barcelona, en la qual tindrà un programa a través del qual divulgarà les novetats teatrals durant uns anys. El 1925 dirigeix "La Noche", diari del grup Pich i Pon; milita a les files de l'il·legal Partido Republicano Radical i col·labora amb Manuel Sugrañes al Teatro Cómico, juntament amb Amichatis en moltes de les seves revistes. Alhora, escriu *El Papitu Santpere* i *Tot a 0,65*" per al Teatro Español.

Durant el temps de la República segueix essent un bohemí de "xamberg" i pipa; és professor de declamació a l'Institut del Teatre, parla a la ràdio i col·labora al diari Lerrouxista "Renovación", que dirigeix Amichatis i el qual reuneix en les tertúlies a Mercedes Vecino, Poal i Aragall, Salvador Alarma, Gaston Mantua i la seva filla, la jove

periodista Cecilia Mantua, i un llarg etcètera. Assisteix als congressos del Partit Radical Francès a la Sala Wagram (París); coneix Paul Valery, Romain Rolland, Herriot, Dalí, Lenormand, Duvivier, André Gide, Mc Orlan, Pagnol, Gloria Swanson, Jeannette Mc Donald, Francis Carco, Coty, Neville... Montero actuarà de *clown* al Teatre Circ Olympia de Barcelona per Nadal i Reis.

Partidari del Front Popular, mentre dura la guerra civil espanyola és a pertot arreu: dona conferències, presenta Ludwig Renn a Edwin Piscator, actua al Coliseum juntament amb Pep Marquès i Luisita Gargallo en benefici de l'Ayuda Infantil de Retaguardia, presideix l'enterrament de Toresky, actua en els festivals del Socors Roig en benefici dels hospitals, se'l pot escoltar a la ràdio; estrena *Reportajes en acción* alhora que escriu per al TBO i a la premsa. És membre del consell de l'Escola Nova Unificada, i publica una sèrie titulada *Hombres de la Revolución*.

Joaquim Montero escriurà i estrenarà no menys de 130 produccions escèniques al llarg de la seva vida. Va reunir la seva família a Xile, país on es va exiliar, i va morir el 1942, quan estava preparant uns *Pastorets* per al Casal Català.

Santiago Rusiñol va publicar un elogi encès de la figura de Joaquim Montero, i la seva figura també és recordada a *Biografía del Paralelo*, de Luis Cabañas Guevara (Marius Aguilar) i en els llibres de Miquel Badenas i Sebastià Gasch. Recentment, s'ha publicat un assaig sobre la seva obra i la d'Amichatis, entre d'altres: *La cultura de masses a Barcelona del nou-cents*, de Just Arévalo i Cortés (Curial-Abadia de Montserrat, 2002).

"Del meu teatre immortal
heu de propagar la glòria,
que no es perdi sa memòria,
que no es mori l'ideal.
Penseu que el Teatre és escola, càtedra i temple
on se propaga l'exemple
amb més força que enlloc més.
Que en ell el poble, perfectes
veu sos mals i sos deficiències,
s'avergonyeix dels seus vicis,
corregi els seus defectes,
es diverteix en ses festes,
s'entristeix amb ses desgràcies
i recorda ses audàcies,
i admira les seves gestes.
Crideu tots per vall i serra
vostre esforç, que goig em fa:
Visca el Teatre Català
Honor de la nostra Terra!"

Joaquim Montero
1921

DISCOGRAFIA DE JOAQUIM MONTERO

Escenes teatrals i recitats per a Gramófono SA (1914). En català.

GRAM C261042	<i>Ya está arriba el telón</i> Paròdia de Guimerà / Tenorio de Santa perpetua 1914
GRAM C261039	<i>Arriba el telón</i> La Paralela / La tornada de la Paralela. Con Matilde Xaxart 1914
GRAM C261046 (AE 452)	<i>Monterograf I</i> Lo que piensan las estatuas de Pitarra, Clavé y Guimerà. Amb Ricardo Fuentes i F. Mir. 1914
GRAM W261044	<i>Monterograf I [II?]</i> Diálogo de El Tóful y La Layeta / Cuando el amor muere. Amb Matilde Xatart 1914

Escenes i recitats per a Columbia-Regal (1924-1926)

RS 423	<i>Un malalt / Per la passa pa amb tomàquet</i>
RS 425	<i>Desmemoriat / La Confessió</i>
RS 282	<i>Es natural</i> (recitat en castellà)
	<i>El suplicio de una dama</i> (recitat en castellà)
RS 283	<i>El Tenorio de Santa Perpetua</i> <i>Un suïcida</i>

Contes i recitats 1922-1923 per a Gramófono SA

AE 886	<i>Cuento viejo / La escopeta</i> (en castellà)
AE 987	<i>La mujer</i> (conferencia) I y II parte (en castellà)
AE 999	<i>No tengo tiempo / Lista de invitados</i> (en castellà)

Contes i recitats 1928-1929 per a Parlophon SA

B25026	<i>L'auca de la Ventafocs, I i II</i>
B25027	<i>La fe mueve montañas</i>
B25032	<i>La piel del oso / El Rey, la mosca y la araña</i> (en castellà)
B25033	<i>Los dátiles y las perlas / Tu pitarás</i> (en castellà)
B25034	<i>La Rateta I i II.</i>

Aquesta és la discografia de Joaquim Montero que he pogut reunir. No descarto que existeixin altres discos ni que n'hagués pogut enregistrar algun a Amèrica.

© Xavier Quiñones. 2004

Discografia de Conchita Supervia (Segona part) *

Barcelona 1930.03.04

(So 6041) 184226, 168418, 6064 M, Parlo RO 20257, 20550

Occhietti amati (Andrea Falconieri) Conchita Supervia (Ms), Antonio Capdevila (cnd), (O)

(So 6042) 185020, 168401, 184219, 195081, 6063 M, Parlo RO 20305, 20549

I ZINGARI IN FIERA (Giovanni Paisiello): *Chi vuol la zingarella* / Conchita Supervia (Ms), Antonio Capdevila (cnd), (O)

(So 6042-2) 185020, 168401, 184219, 195081, 6063 M, Parlo RO 20305, 20549

I ZINGARI IN FIERA (Giovanni Paisiello): *Chi vuol la zingarella* / Conchita Supervia (Ms), Antonio Capdevila (cnd), (O)

(So 6043) 184200, 168401, 6063 M, Parlo RO 20257, 20550

Se tu m'ami (M + W: Alessandro Parisotti) Conchita Supervia (Ms), Antonio Capdevila (cnd), (O)

(xxS 6044) 172204, 121160, 6678 N

PEER GYNT (Edvard H. Grieg, op.23 / Henrik Ibsen), 19: *Solvejgs sang* [in Italian]
Conchita Supervia (Ms), Antonio Capdevila (cnd), (O)

Barcelona 1930.03.05

(So 6045) 185021, 184220, 195111

Les filles de Cadix - Boléro (Léo Delibes / Alfred de Musset) Conchita Supervia (Ms), Modesto Romero (cnd), (O)

(So 6046) 185018, 184218, 195079, Parlo R 20129

De la serranía - Fandanguillo de concierto (Modesto Romero / Manuel Machado)
Conchita Supervia (Ms), Modesto Romero (cnd), (O)

(xxS 6047) 121160

Adieux de l'hôtesse arabe (Georges Bizet / Victor Hugo) Conchita Supervia (Ms), Modesto Romero (cnd), (O)

Barcelona 1930.03.06

(So 6050) No publicat

Ave Maria (Johann S. Bach, BWV.846 "Präludium 1"; arr.: Charles F. Gounod)

Conchita Supervia (Ms), Antonio Capdevila (cnd), (O)

(So 6051) 195085

Plegaria a la Virgen (Fermín M. Álvarez) Conchita Supervia (Ms), Antonio Capdevila (cnd), (O)

(So 6052) 184200, 168418, 6064 M, Parlo RO 20299, 20548

Canzone del paggio ("O che umore stravagante") (A. Sartorio) Conchita Supervia (Ms), Antonio Capdevila (cnd), (O)

Barcelona 1930.03.07

(So 6053) 185017, 195112

LA REVOLTOSA (Ruperto Chapí / J. Lopez Silva, Fernandez Shaw): *Porqué de mis ojos* <1>
Conchita Supervia (Ms), Marcos Redondo (Bar), Antonio Capdevila (cnd), (O)

(So 6054) 185017, 195112

LA REVOLTOSA (Ruperto Chapí / J. Lopez Silva, Fernandez Shaw): *Porqué de mis ojos* <2>
Conchita Supervia (Ms), Marcos Redondo (Bar), Antonio Capdevila (cnd), (O)

(So 6055) 185022

LA VERBENA DE LA PALOMA (Tomás Bretón / Ricardo de la Vega): *Ya estás frente a la casa*
Conchita Supervia (Ms), Marcos Redondo (Bar), Antonio Capdevila (cnd), (O)

(So 6056) 168677, 195111, 6068 M

Bonjour Suzon! (Léo Delibes / Alfred de Musset) Conchita Supervia (Ms), Antonio Capdevila (cnd), (O)

Barcelona 1930.03.08

(So 6057) 184251

L'enterro - Cançó catalana (Enrique Morera / E. Guanyabens) Conchita Supervia (Ms), Antonio Capdevila (cnd), (O)

(So 6058) 185018, 184218, 195079

Pajarico triguero (Francisco Alonso) Conchita Supervia (Ms), Antonio Capdevila (cnd), (O)

(So 6059) 185022, 195085, Parlo RO 20165, 20463

LAS HIJAS DEL ZEBEDEO (Ruperto Chapí): *Carceleras* (Luisa) "*Al pensar en el dueño*"
Conchita Supervia (Ms), Antonio Capdevila (cnd), (O)

Barcelona 1930.03.10

(So 6060) 184182, 188906, 195084, PO 153, Parlo RO 20117, 20288

SIETE CANCIONES POPULARES ESPAÑOLAS (Manuel de Falla), 1: *El paño moruno*
Conchita Supervia (Ms), Frank Marshall (p)

(So 6061) 184182, 168419, 188906, 195084, 6065 M, PO 153, Parlo RO 20117, 20288

SIETE CANCIONES POPULARES ESPAÑOLAS (Manuel de Falla), 2: *Seguidilla murciana*
Conchita Supervia (Ms), Frank Marshall (p)

(So 6062-1) 184183, 195086, 188907, PO 154, Parlo RO 20118, 20290

SIETE CANCIONES POPULARES ESPAÑOLAS (Manuel de Falla), 3: *Asturiana*
Conchita Supervia (Ms), Frank Marshall (p)

(So 6063) 184183, 198086, 168419, 6065 M, PO 154, Parlo RO 20118, 20290

SIETE CANCIONES POPULARES ESPAÑOLAS (Manuel de Falla), 4: *Jota*
Conchita Supervia (Ms), Frank Marshall (p)

(So 6064 §1) 184184, 168513, 188908, 6066 M, PO 155, Parlo RO 20119, 20289

SIETE CANCIONES POPULARES ESPAÑOLAS (Manuel de Falla), 5: *Nana*
Conchita Supervia (Ms), Frank Marshall (p)

(So 6064 §2) 184184, 168513, 188908, 6066 M, PO 155, Parlo RO 20119, 20289
SIETE CANCIONES POPULARES ESPAÑOLAS (Manuel de Falla), 6: *Canción*
Conchita Supervia (Ms), Frank Marshall (p)

(So 6065) 184184, 168513, 6066 M, PO 155, Parlo RO 20119, 20289
SIETE CANCIONES POPULARES ESPAÑOLAS (Manuel de Falla), 7: *Polo*
Conchita Supervia (Ms), Frank Marshall (p)

Barcelona 1930.03.11

(So 6066) 184226, PO 180
Le printemps (Edvard H. Grieg, op.26,4) Conchita Supervia (Ms), Antonio Capdevila (cnd), (O)

(So 6067) 185019, 184480, 195082
LA REINA MORA (José Serrano) Dúo de la cárcel: *¡Ay! gitana, pasó la pena <2>*
Conchita Supervia (Ms), Marcos Redondo (Bar), Modesto Romero (cnd), (O)

(So 6068) 185019, 184480, 195082
LA REINA MORA (José Serrano) Dúo de la cárcel: *¡Ay! gitana, pasó la pena <1>*
Conchita Supervia (Ms), Marcos Redondo (Bar), Modesto Romero (cnd), (O)

(So 6069) 184262, 168547, 6067 M, PO 180
PEL TEU AMOR (José Ribas / Poal Aragall) "*Rosó, llum de la meva vida*"
Conchita Supervia (Ms), Antonio Capdevila (cnd), (O)

(xxS 6070) No publicat
Granada (Isaac Albéniz / Cuenca) Conchita Supervia (Ms), Frank Marshall (p)

(xxS 6071) 121146, 125051, Parlo R 20130, 25873
DANZAS ESPAÑOLAS (Enrique Granados / Munoz Lorente), 5: *Andaluza* / Conchita Supervia (Ms),
Antonio Capdevila (cnd), (O)

Paris 1930.04.

(Ki 3509) 184186
La Farigola (J. Borrás de Palau / J. Verdaguer) Conchita Supervia (Ms), Gustave Cloëz (cnd), (O)

(Ki 3510) 184186
Voreta la mar (J. Borrás de Palau) Conchita Supervia (Ms), Gustave Cloëz (cnd), (O)

(Ki 3511 §1) 184199
Romança sense paraules (Eduardo Toldrá) Conchita Supervia (Ms), ?Gustave Cloëz (cnd), (O-chamber)

(Ki 3511 §2) 184199
Menta i farigola (Eduardo Toldrá / José Carner) Conchita Supervia (Ms), ?Gustave Cloëz (cnd), (O-chamber)

(Ki 3512) 184262
Cançó de tráginers (Federico Longás) Conchita Supervia (Ms), Gustave Cloëz (cnd), (O)

(Ki 3513) 184191

Cançó de passar cantant (Eduardo Toldrà) Conchita Supervia (Ms), ?Gustave Cloëz (cnd), (O-chamber)

(Ki 3514) 184198

Gitana (Federico Longás) Conchita Supervia (Ms), ?Gustave Cloëz (cnd), (O-chamber)

(Ki 3515) 184191

Cançó de l'oblit (Eduardo Toldrà) Conchita Supervia (Ms), ?Gustave Cloëz (cnd), (O-chamber)

(Ki 3516) 184199

La filadora (Juan Manén) Conchita Supervia (Ms), ?Gustave Cloëz (cnd), (O-chamber)

(xxP 7098-1) 123714, 125045, Parlo R 20127

CARMEN (Georges Bizet / Henri Meilhac, Ludovic Halévy), I/10: Seguedille et Duo (Carmen, Don José)
"Près des remparts de Séville" Conchita Supervia (Ms), ?Gaston Micheletti (T), Gustave Cloëz (cnd), (O)

(xxP 7098-2) 125045, Parlo R 20127, 25894

CARMEN (Georges Bizet / Henri Meilhac, Ludovic Halévy), I/10: Seguedille et Duo (Carmen, Don José)
"Près des remparts de Séville" Conchita Supervia (Ms), ?Gaston Micheletti (T), Gustave Cloëz (cnd), (O)

(xxP 7099-2) 125045, Parlo R 20127, 25894

CARMEN (Georges Bizet / Henri Meilhac, Ludovic Halévy), II/12: Chanson bohème (Carmen, Frasquita, Mercédès) *"Les tringles des sistres tintaient"* Conchita Supervia (Ms), Andrée Vavon (S), Andrée Bernadet (Ms), Gustave Cloëz (cnd), (O)

(xxP 7100-2) 123713, 125042, PXO 1017, Parlo R 20131

CARMEN (Georges Bizet / Henri Meilhac, Ludovic Halévy), III/20: Trio (Carmen, Frasquita, Mercédès) *"Mêlons! Coupons!"* <1> Conchita Supervia (Ms), Andrée Vavon (S), Andrée Bernadet (Ms), Gustave Cloëz (cnd), (O)

(xxP 7101-2) 123713, 125042, PXO 1017, Parlo R 20131

CARMEN (Georges Bizet / Henri Meilhac, Ludovic Halévy), III/20: Trio (Carmen, Frasquita, Mercédès) *"En vain pour éviter"* <2> Conchita Supervia (Ms), Andrée Vavon (S), Andrée Bernadet (Ms), Gustave Cloëz (cnd), (O)

(Seguirà)

* Com a complement de l'article publicat en el número 3 d'aquest butlletí.

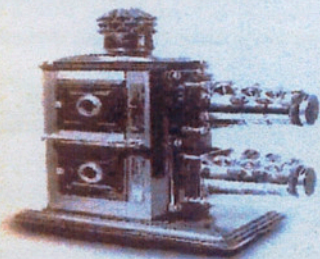
© Esteve Valls & Joan Vilà

COLECCIONISMO

COMPRA · VENTA · TASACIÓN · CAMBIO

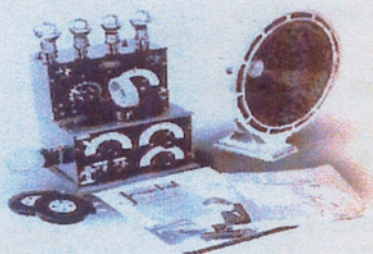
MÚSICA MECÁNICA, ANTIGÜEDADES TÉCNICAS,
INSTRUMENTOS CIENTÍFICOS

GRAMÓFONO
LA VOZ DE SU AMO,
1920

PRE-CINEMA
W. TYLER, "BIUNIAL",
1880

RÁDIO
PIANO "DUCRETET",
1920

www.victorphono.com

34 (93) 429 77 70 | PARTICULAR
34 (93) 232 41 15 | TIENDA
34 609 800 926 | MÓVIL

PLZA. LAS GLORIAS, P. 103-104 · BARCELONA (ESPAÑA) · 08026